

Л. Ф. Леўкіна

Беларуская мова.
Зборнік трэніровачных заданняў.
2–4 класы

Адказы

2 КЛАС

Г У К І І Л І Т А Р Ы

1. [а], [і], [э], [у], [ы], [о].
2. Сын – сон; дым – дом; мост – рост – пост – тост; майка – зайка – чайка – лайка.
3. Марка – Мурка, сок – сук, так – ток, рука – рака, ракі – рэкі, ручка – ручкі.
4. Парта – 5 гукаў, 5 літар; аловак – 6 гукаў, 6 літар; урок – 4 гукі, 4 літары; перапынак – 9 гукаў, 9 літар; мы – 2 гукі, 2 літары; я – 2 гукі, 1 літара.
5. Корт, порт, сорт, борт.
6. Чапля – капля; соль – моль.
7. Спаў – стаў; бародамі – чародамі.
8. Алфавітам. 9 гукаў, 9 літар.

Алфавіт

2. Газета (3), нажніцы (10), пенал (11), экскурсія (14), арэлі (1), вучань (2), тыдзень (12), кавун (8), жолуд (5), індык (7), лагер (9), званок (6), цягнік (13), дрэвы (4).
3. Агата, Дзямян, Змітрок, Ігнат, Кандрат, Пятрок, Стэфка, Сцяпан, Тамара, Юзэфка.
4. Асавікі, баравікі, зялёнкі, маслякі, рыжыкі, сыраежкі.

Напісанне вялікай літары ў словах

1. дзяўчынка **Я**на, хлопчык **А**лёша, вучань **І**ван **Л**ёўкін, настаўнік **М**ікалай **У**ладзіміравіч, пісьменнік **Я**нка **М**аўр.

Галосныя гукі

Падзел слоў на склады

1. Ге|рой (2), ме|сяц (2), ква|тэ|ра (3), ся|бар (2), пе|сня (2), май|стар (2), пы|лас|ос (3).
2. Дзя|жур|ны, бра|ты, пло|шча, шко|ла, жа|ва|ра|нак, Ю|ра, ры|бка, во|зе|ра.
3. Даль, шум; поў|нач, пра|ца, ко|цік, дзі|ва; жоў|тыя, вя|сёл|ка, лі|лея, возе|ра.
4. Дош|ка, сум|ка / сум|на, га|ра, вя|сна, руч|ка, шы|пшы|на, ма|лю|ю, на|ра.
5. Жы|лы – лы|жы; сі|ла – ла|сі; ра|ка – ка|ра; за|ла – ла|за; а|рэ|х – рэ|ха; ры|ба – ба|ры; лі|па – па|лі, ка|тар – та|рка.

Падзел слоў для пераносу

1. Клён, дуб, граб, ясьень.
2. Лі-ней-ка, зай-ка, яга-да, кань-кі, трам-вай, ка-лі-дор, ды-ван, во-сень.
Край, абед, конь, клей, рад, лес.
3. лі|ні|я лі-нія
я|га|ды яга-ды

а рэ хі	арэ-хі
у ро кі	уро-кі
а гу рок	агу-рок
ра ды ё	ра-дыё
ар мі я	ар-мія

Націск

1. Струны – струны́. 2. Замак – за́мку. 3. Замо́к – замка́. 4. Рыба́к – рыбак.
2. Ма́йстар, ме́сяц, свя́та, пе́сня, па́мяць, по́дзвіг.
3. За́йчык, за́йчаня́, мышы́ны, мышало́ўка, гульня́, гу́мар, ка́рэньчык, ко́рань.
4. Садо́к, трава́, рукза́к, сасна́.
5. Во́сень, ве́расень, сне́жань, стúдзень, лю́ты.
Кастры́чнік, дажджы́, канькі́, сняжо́к.

Правапіс о, э – а

1. Памідо́ры, мо́ркава, кабачо́к, агуро́к, рэ́па, рэ́дзька.
2. Дом – дамы́; кот – каты́; слон – сланы́; но́ры – на́ра; ко́сы – ка́са; ко́зы – ка́за.
3. 1. *Колас*. Правапіс **о, э – а** (пад націскам). *Каласы*. Правапіс **о, э – а** (не пад націскам).
2. *Цагельных*. Правапіс **о, э – а** (не пад націскам). *Цэгла*. Правапіс **о, э – а** (пад націскам). 3. *Шэрага*. Правапіс **о, э – а** (пад націскам). *Шараком*. Правапіс **о, э – а** (не пад націскам).
4. Праз лугі-разлогі
паміж рэ́чак звонкі́х
праляглі дарогі́
роднае старонкі́.
5. Краты́, карані́, шаўкі́ (шаўковы), дажджы́, масты́, ласі́.
Драўляны́, сардэ́чны, трашча́ць, шчабятáць, шапта́ць.
6. 1. Ласі́. 2. Гарады́. 3. Галасáмі.
7. 1. Пад акном не сціхае шчэ́бет. Гэта шчабэ́чуць ластаўкі́. 2. Салігорск – малады го́рад. У на-
шай краіне прыгожыя гарады́. 3. Рэ́кі цякуць у моры. Наша ра́ка глыбокая.
8. 1. Ціха шумяць дрэ́вы ў бары́. 2. Ледзь гайдаюцца гонкія со́сны. 3. Лес напоўнілі птушыныя
галасы́. 4. Веснавыя дажджы́ абмылі зямлю.

Правапіс е, ё – я

1. Ця|плó, дзянь|кі́, сця|жын|ка, свя|тло́, це|ця|ру́к, бя|ро́за, вяр|ба́, звя|ры́, сня|гі́р, мя|це́лі|ца,
дзя|ду́ля.
2. Снег – снягі́, лес – лясы́, звер – звяры́.
3. Цень – цяне́к; дзень – дзяне́к; клён – кляно́вы; зелень – зялёны.
4. Птушкі: сня|гі́р, зя|зю́ля, це|ця|ру́к, ве|ра|бей, бе|ра|сця́н|ка, бу́сел, дзя́цел.
Звяры: ва|ве́рка, мя|дзвэ́дзь, за́яц.
5. Пя́сняр – песняры́; ця́сляр – цесляры́; зямля́к – землякі́; гляда́ч – гледачы́; спява́к –
спевакі́; смяльча́к – смельчакі́.
6. Вуліца Няміга знаходзіцца ў цэнтры Мінска. Вельмі даўно тут працякала рака Няміга. Па
рацэ хадзілі караблі. Каля ракі купцы абменьвалі тавары.
Ішоў час. Рака ўсё мяльчэла і мяльчэла. Вырашылі людзі закапаць раку ў трубы і схваць пад
зямлю. Цяпер рака Няміга цячэ па трубах пад зямлёй.

7.

□ □ □

Зязюля, мядзведзі.

□ □

Дзяцел, вецер, бусел, певень, лебедзь.

□ □ □

Снегіры, верабей.

8. Крыл не маюць, а ляцяць.
Ног не маюць, а бягуць.
Не ў вадзе, але з вадюю.
Адгадайце, што такое? **Хмары.**

Зычныя гукі

Правапіс у, ў

1. Вучыла (3) – вучыў (2); малявала (4) – маляваў (3); спявала (3) – спяваў (2); стаяла (3) – стаяў (2).
3. Паўлікаў тата – будаўнік. Працуе мулярам – складае з цэглы будынкi. Амаль палавіна дамоў у іх вёсцы – мураваныя. І ўсе гэтыя дамы пабудоваў Паўлікаў тата са сваімі таварышамі.
4. Дзяўчына, дзяўчы-на; са-лаўі; зда-роўе; заўсёды, заўсё-ды; кні-гаўка, кнігаў-ка.
5. Каля дарогі яна ўбачыла кветку рамонка.
6. Жо|луд.

Цвёрдыя і мяккія зычныя гукі. Іх абазначэнне на пісьме

1. Лена, ліса, мяса, сядло, бяроза, кіно, пюрэ.
2. Цёплы, людзі, поле, качкі, пеўнік, асіна, яліна, вярблюд, вецер, лугі.
3. Паляна, люк, герой, мёд, Лёша, калёсы, васілёк.
4. Мішка, мяч, ніткі, цянёк, коні, мяккі, цюбік.

Правапіс мяккага знака (ь) для абазначэння мяккасці на пісьме

1. Мел – мель; вугал – вугаль; галка – галька; Волга – Вольга.
2. 1. Лось – буйная жывёліна. 2. Быў спякотны дзень. 3. Ляціць галка. 4. На беразе ракі галька рыпіць пад нагамі. 5. Міша і Віця селі адпачыць на пнякi.
3. Пні – пень; камяні – камень; алені – алень; коні – конь; рысі – рысь.
4. 1. Што мае дзень, а не мае ноч? 2. Што мае восень, а не мае вясна?
5. горкая — пень
трухлявы — рэдзька
чырвоны — цюльпан
дужы — яблынька
маладая — мядзведзь
6. Рэдзь-ка, віль-гаць, пісь-мо, яб-лынь-ка, воль-ха, ха-ла-дзіль-нік, ма-лень-кі, пісь-мо, дзядзь-ка.

Правапіс д–дз

1. Відэлец, гняздо, дзяжурны, дзяўчынка, дошка, калідор, падзяка.
2. 1. Як навучышся, так і ведаць будзеш. 2. Парада ніколі не шкодзіць. 3. Сапраўдны сябар не пакіне ў бядзе.
3. Хада – хадзіць, язда – ездзіць, шкода – шкодзіць, сляды – слядзіць.
4. Чалавек не можа жыць без раслін, а жыццё раслін залежыць ад чалавека. Зялёныя спадарожнікі ва ўсе часы заўсёды былі побач з людзьмі. Яны не раз выратаўвалі іх і ад галоднай смерці, і ад шматлікіх хвароб. Верна служаць расліны людзям і сёння.

Ад кожнага з нас, **дарагія сябры**, патрабуецца не так ужо і многа — заўсёды быць уважлівым і чутым да нашага зялёнага сябра.

5. Хо-дзіць; па-дзяліць, падзя-ліць; за-дзіраць, задзі-раць; сля-дзіць; гля-дзець; на-дзець. Нельга падзяліць для пераносу слова **адзець**.

6. дзівак (5 гукаў, 6 літар)
дзяўчынка (8 гукаў, 9 літар)
подзвіг (6 гукаў, 7 літар)
маладзік (7 гукаў, 8 літар)
дзядуля (6 гукаў, 7 літар)
надзея (6 гукаў, 6 літар)

Правапіс т–ц

1. Ю, і, е, ё, ь, я.

2. цёмны — лёгкі
ціхі — светлы
цёплы — гучны
цяжкі — халодны

Літара **ц** у словах абазначае гук [ц’].

3. Дзеці, **ц**ерамок, **ц**япло, **ц**ясляр, **ц**ячэнне, **сц**яжынка.

Цяпло, **ц**ясляр, **ц**ячэнне, **сц**яжынка.

4. 1. Васількі растуць у жы**ц**е. 2. Журавіны збіраюць на бало**ц**е. 3. Ба**ц**ька сядзіць у кабін**ц**е.

5. спартсмен — у самалё**ц**е
касманаўт — на стар**ц**е
лётчык — у раке**ц**е
шах**ц**ёр — на канцэ**р**це
дзе**ц**і — у шах**ц**е

Зацвярдзелыя зычныя гукі. Правапіс слоў з імі

1. 1) ра**б**іна, бяро**з**а, ча**р**ом**х**а, арэ**ш**ына, шы**п**шына

2) агр**э**ст, суні**ц**ы, жураві**н**ы, бру**с**ні**ц**ы, ажы**н**ы

3) про**с**а, жы**т**а, гар**о**х, п**ш**ані**ц**а, кукуру**з**а

4) жо**л**уд, ар**э**х, шы**ш**ка, пачата**к**, гаро**ш**ына

2. Ша**п**ач**к**а ў руб**ч**ык.

На ша**п**ач**к**ы дуб**ч**ык.

Пад кожнай з іх лысы

да восені вісне. **Жолуд**.

3. Кры**ж**адзюб, саро**к**а, карш**у**н, жавара**н**ак, ча**п**ля, вож**ы**к, зай**ч**ык, жыра**ф**а, лісі**ц**а, глу**ш**э**ц**, варо**н**а.

4. Ра**м**онак, пралес**к**а, руж**а**, брат**к**і, бараві**к**, ры**ж**ык, падбяр**о**заві**к**, сырае**ж**ка, груз**д**.

5. Мой ро**д**ны край! На **ц**элым све**ц**е

няма **ц**удоўней**ш**ай зямлі,

дзе так ласкава сон**ц**а све**ц**іць

і зба**ж**ыной **ш**умя**ц**ь палі.

У сэр**ц**а ты запаў навекі,

куточ**а**к, сэр**ц**у дара**г**і.

Люблю твае бар**ы** і рэ**к**і,

твае квяцістыя лугі.

Звонкія і глухія зычныя гукі

1. [б] [ш] [дз'] [т] [г] [дж] [з]
[ж] [д] [п] [ч] [х] [ц'] [с]
2. 1) [б] – [п], [г] – [х], [д] – [т], [дж] – [ч], [ж] – [ш].
2) [в] – [в'], [д] – [дз'], [л] – [л'], [н] – [н'], [б] – [б'].
3. [б] – [п], [д] – [т], [д] – [дз'], [ж] – [ш], [дз'] – [ц'], [г] – [х].

Праваніс парных зычных на канцы слоў

- [ч] [с] [х] [х] [п] [ч] [ц'] [п] [ц'] [с] [т] [ш] [ш]
1. мяч воз смех парог слуп дождж радасць дуб лебедзь нос кот гараж шалаш
2. 1. У мінуце шэсцьдзясят (секунда) секунд. 2. На дрэвах многа птушыных (гнёзды) гнёзд.
3. (Ястрабы) Ястраб – драпежная птушка. 4. Белы (мядзведзі) мядзведзь живе толькі на Поўначы.
3. Толькі там ісці павінен,
дзе адзначан пераход (пераходы).
Калі ж ты без дысцыпліны,
значыць, дрэнны пешаход (пешаходы).
4. Зіма. Такі мароз стаіць,
аж крэкча волат-дуб.
Спявае ў ельніку, звініць
маленькі крыжадзюб.
5. Скачуць дзеці, шум і смех.
У камы качаўся снег.
Толькі снегу быў камяк,
а ўжо вырас дзед-дзівак.

Праваніс зычных у сярэдзіне слоў

1. Ножка – ножачка – ножкі; міска – місачка – міскі; клетка – клетачка – клеткавы; слёзкі – слязінка – (няма) слёзак; лёгкі – лёгенькі – лягчэйшы.
2. Галубка, ножкі, загадка, дарожка, сцешка, усмешка, знаходка, клетка, замашка, лыжка, вокладка.
3. У малой бярозкі
Белая карыца.
Прычасаны коскі –
Люба падзівіцца.
Трэба ж было выйсці
Неяк з хлева козкам.
Сталі козкі грызці
Белую бярозку.
Мы казалі козкам:
«Грызці дрэў не трэба,
Хай гэта бярозка
Вырасце да неба».

Падоўжаныя зычныя

1. У кожнага народа з даўніх пор вёўся свой каляндар. У ім з пакалення ў пакаленне перадаваліся мудрасць, веды, вопыт жыццёвых назіранняў. Мелі такі каляндар і беларусы.
Пакалення, пакаленне, жыццёвых, назіранняў.

2. 1. За лесам раскінулася прыгожая вёска Залессе. 2. Зарэчныя лугі падыходзілі да самай рэчкі Зарэчча. 3. Дрыжыць трава нячутна на ўзбярэжжы. 4. Народ стагоддзямі веў барацьбу за сваё вызваленне. 5. Вучні кладуць кветкі да падножжа помніка героям вайны.

3. Зацішша – бура, пытанне – адказ, падзенне – узлёт.

4. павуціна – павуцінне

навокал – наваколле

жыць – жыццё

суд – суддзя

вугаль – вуголле

варыць – варэнне

5. Сонечнае праменне; святочнае адзенне; дробнае каменне; лёгкае пытанне; спелае збожжа.

6. 1. У белым адзенні прыходзіць зіма, вясна – у зялёным адзенні. 2. За лесам раскінулася прыгожая вёска Залессе. 3. Ад ракі нясе вільгаццю і прахалодай. 4. Залаціцца калоссем пшаніца.

Апостраф і раздзяляльны мяккі знак (ь)

1. Аркадзьеў, Васільева, Анатолеў.

‘ ‘ ‘ ь ‘ ‘ ь ь ‘ ‘ ‘ ь

2. Кар|ер, раз|езд, узмор|е, Іл|я, пер|е, аб|ём, міл|ён, Ул|яна, сузор|е, кап|ё, шампін|ён.

3. вераб’інае _____ сям’я

дружная _____ надвор’е

дажджлівае _____ пер’е

лясное _____ звяр’ё

доўгая _____ парцьера

4. альбом _____ паштал’ён

канькі _____ кампан’ён

ільдзіна _____ брыльянт

5. 1. Пад’ём на гару быў круты. 2. Мар’ян сеў на лаўку і з’еў яблык. 3. Я салю суп. 4. У нашай сям’і ўсе любяць жывёл. 5. У сажалцы водзяцца п’яўкі. 6. Паштал’ён прынёс газеты. 7. Дождж лье як з вядра. 8. У качара прыгожае пер’е.

СЛОВА

1. сонца — малады чалавек, хлопец
юнак — вузкі іголкахпадобны ліст хваёвых дрэў і кустоў
дранік — крыніца цяпла і святла на небе
ігліца — блін з дрэннай бульбы
падарунак — рэч, якую дораць каму-небудзь
2. духмяны — няроўны, пагнуты, перакошаны
крывы — з моцным, прыемным пахам; пахучы
марудны — які прасвечваецца, прапускае святло
празрысты — разважлівы, здагадлівы, знаходлівы
разумны — павольны, няспешны
3. рагатаць — глыбока ўдыхаць і адразу выдыхаць паветра з шырока адкрытым ротам
пазяхаць — ачышчаць ад пустазелля
палоць — прывесці на памяць, напаміць
нагадаць — моцна смяцца
пагадзіцца — з трэскам лускаць
раскусваць, разгрызаць (шкарлупіну) — даць згоду
4. пашталён — дарагі камень, гранёны або шліфаваны алмаз
брыльянт — разносчык пісем і газет
медальён — ядомы грыб
шампінён — месца адкрытай распрацоўкі карысных выкапняў
кар’ер — майстэрня для пашыву адзення, абутку, рамонту бытавой тэхнікі
атэльё — футлярчык для фатаграфіі, які звычайна носяць на шыі

Словы, якія абазначаюць прадметы

1. *хто?* *што?*
дзеці лыжы
дзядуля дрэва
птушка песня
ліса свята
лебедзь мір
2. Сябры, голуб, зязюля. Вясёлка, рэха, бяроза, вярба, вецер.
3. Тралейбус, студэнт, горад, гараж, шалаш, ёрш, дрозд, самакат, карп.
4. Печ — пачнік, сад — садоўнік, пажар — пажарнік, лыжы — лыжнік, школа — школьнік, трактар — трактарыст, грыбы — грыбнік, лес — ляснік.
5. Вучань — школьнік; сяброўства — дружба; мяцеліца — завіруха; аўтамабіль — машына; смеласць — адвага; кантынент — мацярык.

Прыназоўнік

1. Над, у, за, на, пра, па, з, для, пад, аб, каля.
2. На дварэ сакавік. За акном холадна. У лесе яшчэ ўсюды ляжыць снег. А ў класе цёпла. Дзеці разбілі на падаконніку сад. У шклянках з вадой стаяць галінкі. Цвіце таполя. На галінках вярбы зялёныя лісцікі.
3. 1. На палях працуюць трактары. 2. З выраю ляцяць гракі. 3. Па небе плывуць лёгкія хмурынкі.
4. 1. З адкладу няма ладу. 2. Ад ляноты чакай бядоты.
5. Восенню жураўлі адлятаюць у вырай. Перад адлётам яны сумна курлыкаюць. Птушкі развітваюцца з Радзімай да вясны. Іх чакае цяжкі пералёт.

Словы, якія абазначаюць прымету прадмета

1. Чарадзей, птушкі, вялікі, чароўная, песня, звонкая, шырокае, дарога, дружны, сям'я, вялікія, залатыя, яркае, сонца, поле, доўгая.
2. 1. У зайца доўгія вушы, кароткі хвост. Летам шэрсць шэрая, а зімой белая.
2. У слана вялізныя вушы, тоўстая, маршчыністая шэрая скура, белыя біўні, доўгі нос, які называецца хобатам.
3. Халодны, пранізлівы **вечер**; чыстая крынічная **вада**; доўгі, зялёны, салёны **агурок**; буры, касалапы **мядзведзь**; блакітнае, бязвоблачнае **неба**; рыжая, жвавая **вавёрка (ліса)**.
4. 1. Горад вялікі, а вёска **маленькая**. 2. У зайца вушы доўгія, а хвост **кароткі**. 3. Дрэва высокае, а куст **нізкі**. 4. Талерка фарфаравая, а каструля **алюмініевая**.
5. 1. Лета спякотнае, а зіма **марозная**. 2. Рака глыбокая, а ручаёк **мелкі**. 3. Сцяжынка вузкая, а дарога **шырокая**. 4. Дзень светлы, а ноч **цёмная**.

Словы, якія абазначаюць дзеянне прадмета

1. **Кілаграм**.
Ускочыў (*што зрабіў?*), заважыў (*што зрабіў?*), стаяў (*што рабіў?*), стане (*што зробіць?*).
2. Сёння хмара ў хату ўбегла,
на засланы ложак легла.
Хлеб змахнула са стала,
стол булёнам заліла.
Парасыпала скрозь смецце...
І зваліла ўсё на Пецю.
3. Качка **кракае**, а жаба **квакае**. Кошка **мяўкае**, а сабака **брэша**. Певень **кукарэкае**, а конь **іржэ**. Гадзіннік **ідзе**, а машына **едзе**.

1. Дзеці насыпалі корм птушкам. Хлопчыкі павесілі на дрэве кармушку.
2. 1. Над полем льецца песня жаваранка. 2. Якая пара года наступае пасля вясны? 3. Як прыёмна пахне збожжа! 4. Хай красуе мір на свеце!

3. Хораша вясной у лесе. Дрэвы стаяць у зялёным уборы. Звонка спяваюць птушкі. Вось палянка! Колькі на ёй кветак! А які водар!

4. Дзе пачынаецца Радзіма? Яна пачынаецца там, дзе ты жывеш. Гэта зямля тваіх бацькоў. Навекі слаўся родны край! Лепей за цябе няма нічога ў свеце.

5. 1. Саша любіць сам майстраваць падарункі. 2. Ён сам вышыў прыгожую сурвэтку і падарыў маме. 3. Тату зрабіў скрыначку для інструментаў.

6. Заяц скача. Ластаўка лятае. Конь бегае. Карась плавае.

7. 1. Мама прасуе (*што?*) **бялізну** (*чым?*) **прасам**. 2. Бабуля вяжа (*што?*) **шкарпэткі** (для каго?) **для ўнукаў**. 3. Настаўнік вадзіў (*каго?*) **вучняў** (*куды?*) **у музей**.

8. 1. Ці даводзілася табе разгадваць лясныя загадкі? 2. Лес – гэта дом для птушак, звяроў, раслін. 3. Як ты паводзіш сябе ў лесе? 4. Памятай, ты прыходзіш у лес у госці. 5. Не парушай правіл лясной ветлівасці!

Т Э К С Т

1. Мы ідзём уздоўж пшанічнага поля. Залатыя каласы схілілі галовы.

2. Насунулася хмара. Бліснула маланка. Грымнуў гром.

3. Сказы тэксту звязаны па сэнсе і граматычна: **Чайка** ляцела над вадой. Раптам **яна** кінулася ў ваду. **Птушка** схапіла рыбку.

4. Голадна зайчыку зімой. Скача ён па ўзлеску ды грызе кару асіны. Рабчыкі начуюць пад снегам. Горкая кара, а зайчыку смачная.

6. 2. Першымі прыляцелі на кармушку вераб'і.

1. Віця зрабіў кармушку і павесіў яе на дрэва.

3. Адноўчы хлопчык заўважыў сярод іх сінічку.

4. Ён пачаў вешаць несалёнае сала для сінічак.

5. Усю зіму Віця падкармливаў птушак.

7. Настала вясна. Ажылі палі. Пачалася сяўба. Шумна гудуць трактары. Дружна працуюць людзі. Сыплецца ў цёплую зямлю залатое насенне.

3 КЛАС

Т ЭКСТ

1. Не падыходзіць. **Казачныя героі або Героі казак.**
3. План: 1. Падарунак на дзень нараджэння. 2. Апісанне хамячка. 3. Як Хомка харчуецца.
4. Хомка-акрабат. 5. Мае адносіны да Хомкі.
4. 3, 4, 1, 2.

С КАЗ

1. У нашай краіне любяць спорт. Спорт робіць людзей дужымі і смелымі. Ён умацоўвае здароўе, вучыць быць добрымі сябрамі. **Займайцеся спортам!**
2. Усё слабей грэе сонца. Дзьме халаднаваты вецер. Часта лье дождж.
На краі лесу чырванее абсыпаная ягадамі рабіна. Залатым лісцем пакрылася бяроза. Лугі і палі даўно скошаны. Птушкі паляцелі ў цёплыя краіны.
Вяскоўцы сабралі багаты ўраджай і сталі рыхтавацца да зімы.
5. 1. Вырас новы горад. 2. Тонкая асіна дрыжыць ад ветру. 3. Гучна звініць званок на ўрок.
4. Дзяўчынка шые сукенку для лялькі.
 6. 1. На небе быў поўны месяц.
месяц (які?) **поўны**
быў (на чым?) на **небе**
 2. Дзікія гусі вярталіся з выраю.
гусі (якія?) **дзікія**
вярталіся (адкуль? з чаго?) з **выраю**
 3. З-за лесу павольна выплыла сонца.
выплыла (адкуль? з-за чаго?) з-за **лесу**
выплыла (як?) **павольна**
7. 1. Ласкавае сонейка сагравае зямлю. 2. Міша паклаў падручнік на стол. 3. Замігцелі ў небе яркія зоркі. 4. Дзяўчынка ўвайшла ў пакой з кніжкай у руках.
Замігцелі ў небе яркія зоркі.

С ЛОВА

Значэнне слова

2. 1. Суседзі пабудавалі **вялізную хату / невялічку хатку**. 2. Пад акном **невялічкая ямка / вялізная ямішча**. 3. У цяпліцы растуць **вялізныя памідоры / невялічкія памідорчыкі**.
3. Блізкі сябар, родны брат; складанае заданне, цяжкае калоссе; высокі дуб, рослы юнак; дужы мядзведзь, моцны мароз.

Адназначныя і мнагазначныя словы

1. Дзед; скіба; спадарожнік.
2. Вар; скарб; герой.
3. 1) краіна – 1, 2; 2) планета – 5; 3) суша – 3, 4.

Прамае і пераноснае значэнне слова

1. 1. У ката прыгожы пушысты хвост. 2. Мы назіралі за нябеснымі свяціламі. Раптам убачылі хвост знічкі. 3. За лянiвым вучнем хвастом цягнуцца дрэнныя адзнакі. 4. Хвост ёсць у птушкі, і ў самалёта таксама ёсць хвост.

2. 1. Бяжыць ручай. – Бяжыць хлопчык. 2. Чалавек ідзе. – Гадзіннік ідзе. 3. Ціха дрэмле рака. – Дзядуля дрэмле. 4. Зялёныя елачкі выцягнулі свае колкія галінкі. – Цягне дзед рэпку, а выцягнуць не можа.

3. Нізка звiслi над зямлiю
хмары снегавыя,
свiшча вецер за сцяною,
у комiне вые.

Лес гудзе, дрыжаць галiны,
стогне бор хваёвы,
злосна выюць верхавiны,
гнуцца iх галовы.

У пераносным значэнні.

4. Суп – гарачы – **чалавек**; **цвiк** – жалезны – **характар**; **скульптура** – ледзяны – **сэрца**; **свiтар** – цёплы – **адносiны**; **зорка** – яркі – **прыклад**.

5. Лес – дрэмле – **бабуля**; **хмара** – плакала – **дзяўчынка**; **песня** – льецца – **вада**; **слова** – грэе – **сонца**; **твар** – гарыць – **касцёр**; **месяц** – ходзіць – **звер**.

Сiнонiмы

1. праца – работа гаманiць – гаварыць
прыяцель – сябар загаiцца – зажыць
быстры – хуткі дабрыня – дабрата

2. Завiруха, замець, завея.

3. Грымяць, грукоча, тарахцяць, б'е, грукацяць.

4. Волю – свабоду; крутым – абрывiстым; сустрэліся – спаткаліся.

5. Мы выйшлі на край лесу, дзе **ўзнімалiся** стройныя бярозкі. Побач з iмi **тулiліся** невялiкія елачкі. Пад лапкамі елачак **хавалiся** белыя грыбы – баравiкі.

6. Некароткае і нялёгкае жыццё не сагнула бабулю. «Ужо гады, а нiбы не стамляецца», – не раз і не два казалi суседзi.

Доўгае і **цяжкае** жыццё не сагнула бабулю. «Ужо гады, а нiбы не стамляецца», – не раз і не два **гаварылі** суседзi.

Антонiмы

1. 1. Жывi сваiм розумам, а не чужым. 2. Многа робiць языком, ды мала рукамі. 3. Добрае помнi, злое забывай. 4. Лепш горкая праўда, чым салодкая мана.

2. Будаваць – разбураць; цямнее – святлее; ненавiдзець – любiць; чарнее – бялее; сваё – чужое; вялiкі – малы; малады – стары; лёгка – цяжка.

3. Высокія – нiзкія, рэдкія – суцэльныя; пагода – непагадзь; цёмныя – ясныя, спакойныя – неспакойныя.

4. помніць — адгадка
загадка — забыць
купіць — тонкі
поўнач — нізкі
здароўе — поўдзень
тоўсты — стары
добры — дрэнны
цяжкі — лёгкі
высокі — прадаць
малады — хвароба

5. 1. Цяжка ў вучобе — лёгка ў працы. 2. Смелы знойдзе там, дзе баязлівы згубіць. 3. Што аднаму цяжка даецца, тое калектывам лёгка бярэцца. 4. За вялікім пагнаўся, малое згубіў.

*Словы, якія аднолькава гучаць,
але маюць розныя значэнні (амонімы)*

1. У двары горка, пад горкай норка. У норцы крот норку сцеражэ.
Норка¹ — месца жыхарства крата. Норка² — маленькі драпежны звярок.
2. Гнаўся я за гусаком,
перабег мне сцежку роў.
Я прачнуўся з гузаком,
цэлы дзень старанна роў.
- моцна плакаў
доўгае паглыбленне,
выкапанае ў зямлі
3. 1. Двор увесь зарос падарожнікам, густым, цёмным. — І вось нашы падарожнікі апынуліся ў чоўне сярод бязмежнага мора. 2. Люстра і настольная лямпа гарэлі цьмяна. — Алёша спыніўся ў вестыбюлі перад вялікім люстрам. 3. Цэлы месяц пражыў Мікола на глухім востраве. — На небе скупа свеціць месяц.
4. На паляне, нібы ў святліцы,
ружавеюць густа суніцы.
Яны сёлета рана паспелі.
Іх дзяўчынкі сабраць не паспелі.
Паспелі¹ — зрабіліся спелымі.
Паспелі² — зрабілі што-небудзь своєчасова, у тэрмін.
6. 1. Пакой, покой. 2. Сцірка, стирка. 3. Прозвішча, прозвище.

Склад слова

Корань

1. Сінь, сіні, сінька, сінее.
2. грыб шпак ягада
грыбны шпачок ягаднае
грыбнік шпачаняты ягаднік
падбярозавік горад маляваць
бярэзнік гарадскі малюнак
3. у авечкі — ягняты у зайца — зайчаняты
у свінні — парасяты у ваўка — ваўчаняты
у каня — жарабяты у бобра — бабраняты

4. 1) зімушка; 2) зімовы; 3) зімаваць; 4) зімоўка.

5. Возера Дабро Рашэнне
азёрны задобрыць рашу
прыазёрны добранькі вырашаць

6. 1. Мароз, марожанае, замаразкі, морж, адмарозіць. 2. Вадзяны, паводка, вада, вадзіць.
3. Гімнастыка, гімнастычны, гімн, гімнастка. 4. Лётчык, лятаць, палёт, лета, лётны.

7. Прыціх лес. Сярод кучаравых бярозак ужо праглядваюць жоўтыя пасмачкі. Падаюць залатыя лісточкі. І грыбоў багата. Іх больш на ўзлесках, у лясных ярах. Вунь выглянуў з травы буры капялюшык. Пад кустамі асін растуць падасінавікі. У бярэзніку трапляюцца падбярозавікі.

Лес, узлесках, лясных.

Бярозак, бярэзніку, падбярозавікі.

Асін, падасінавікі.

Правапіс зычных у сярэдзіне слоў

1. Мышка – мышы – мышкі; загадка – загадкі – загадаць; дачка – дачушка – дочкі; галубка – галубы – галубкі; лётчык – лётаць – палёт.

2. (мякенькая) мяккая (падушачка) падушка
новая (стужачка) стужка
дзіўная (цацачка) цацка
малая (птушачка) птушка
цікавая (казачка) казка
салдацкая (касачка) каска
аб роднай (дачушка) дачцэ

3. 1. Птушцы (птушачка) – воля, а чалавеку – мір. 2. Узаяўся за гуж (гужавы) – не кажы, што не дуж (дужы). 3. Адклад (адкладаць) не ідзе ў лад (ладзіць). 4. Якая зямля – такі і хлеб (хлябы, хлебны).

4. Вузкаю палоскаю Дзівамі і казкамi
на краі нябес быў ахутан лес,
лёг за нашай вёскаю залатымі краскамi
старадаўні лес. ён парос увесь.

5. Бярозка, птушка, дзюбка, хатка, стужка (ступка), лошка, рыбка, дзядзька, лётчык, кладка, кветка, хустка.

Канчаток

1. вада стол мыш
вады (на) сталё мышы
вадзе сталу мышшы
вадой сталом (аб) мышы

2. нож – нажы шклянкa – шклянкi
кіт – кіты лыжкa – лыжкi
сабакa – сабакi відэлец – відэльцы

3. (Што?) вуліца; (што?) вуліцу; (па чым?) па вуліцы; (чаго?) вуліцы; (за чым?) за вуліцай.

4. Чытаюць, чытаем, чытае, чытае, чытаюць.

5. (Якое?) Глыбокае; (якая?) глыбокая; (у якім?) у глыбокім; (у якіх?) у глыбокіх.

6. 1. Маша любіць маму. 2. Дзядуля падарыў унуку маленькае шчаня. 3. Дах хаты відны здалёк. 4. Да ракі вядзе вузенькая сцежка.

Праваніс прыставак

1. думаць — задумаць везці — падвезці
 варыць — адварыць ляцець — зляцець
 бегчы — прыбегчы кінуць — скінуць
 несці — перанесці трэсці — абтрэсці
2. Паднесці, аднесці, абнесці; адпісаць, падпісаць, надпісаць; абрэзаць, надрэзаць, падрэзаць, адрэзаць.
3. Пастарэла, паразумнеў, закрычаў, перамог.
4. адрэзаная луста хлеба адсечаная галіна
 абдуманая рашэнне абгарнуць сшытак
 пад'язная дарога адкінуць снег
 абгрунтаваны адказ падважыць камень
5. абсівераць — час перад заходам сонца, перадвячэрняя пара
 адвячорак — зрабіцца шурпатым, патрэскацца ад ветру і холаду
 аддадзены — не такі, як іншыя, своеасаблівы, інакшы
 адметны — правесці рыску пад радком
 падкрэсліць — вернуты назад
6. нячутныя — яма
 няблізкі — адказ
 неглыбокая — крокі
 бязвоблачнае — шлях
 бесклапотнае — дзяцінства
 беспамылковы — неба
7. Ад інею **пажаўцелі бярозкі** і **пачырванелі асінікі**. Вада ў рацэ **пацямнела**. Халодны асенні **вецер зрываў лісце** і **кружыў яго ў паветры**. Неба часта **зацягвалі нізкія дажджавыя хмары**.
8. разварушаны — гняздо
 раскіданае — рой
 распілаванае — бервяно
 раскладзенае — ніткі
 разблытаныя — падручнік
 разгорнуты — вогнішча
9. бескарысная — паводзіны
 бездакорныя — справа
 бяшкодныя — ноч
 бессардэчныя — павук
 бяссонная — чалавек
10. даць — здаць пусціць — спусціць
 кінуць — скінуць мыць — змыць
 рушыць — зрушыць трымаць — стрымаць
 хлусіць — схлусіць ляпіць — зляпіць
11. з + сасновы лес = **збор**
 за + куфар з каштоўнасцямі = **заклад**
 пра + сын дачкі або сына = **праўнук**
 ты + светлая частка сутак = **тыдзень**
12. 1. Па дарозе ў школу я **зайшоў** за сябрам. Пасеяны кроп ужо **ўзышоў**. 2. Сябар **падтрымаў** мяне ў цяжкую хвіліну. Міця **патрымаў** кнігу ў руках і паклаў яе на паліцу. 3. Дзіця **ўлезла** на дрэва. Каза **ўлезла** ў грады.

Адрозненне прыстаўкі і прыназоўніка

1. пасажыр без білета – безбілетны пасажыр
чалавек без страху – бясстрашны чалавек
пералёт без перасадкі – бесперасадачны пералёт
праца без перапынку – бесперапынная праца
2. Пайшоў па ваду, увайшли ў пад'езд, пабег па дарожцы, найшла касá на камень, дайшоў да дома, з'бягалі з узгорка, адсталá ад сябровак, адплыў ад берага, паплылі па моры, адбег ад хаты, дакапаўся да ісціны, наступіў на цвік, нарыхтавалі на зіму, адгаварыў ад паездкі, з'ехалі з горкі.
3. Зайшоў за вугал, давеў да пад'езда, падставіў падножку, зрушыў з месца, прачытаў пра знаходку.
4. 1. У заносах рыхлых вязнуць лыжы. – Хлапчукі, ухапіўшыся за нос лодкі, цягнуць яе на бераг. 2. Ён зрабіў роўны прабор, зачасаў валасы. – Ляснічы з захапленнем расказаў пра бор, што раскінуўся за вёскай.
5. Намаляваў (у чым?) у альбоме, у сшытку; пайшоў (на што?) па ваду, па прадукты, па кнігу; пабег (на чым?) па траве, па расе, па лесе; выліў (з чаго?) з вядра, з гладыша, з бутэлькі.
6. Забраць, за сцяной, накінуў, збег, ад ветру, дамова, агляд, аб кнізе, без вады, змерзнуць, адчыніў, на метро, прагляд, бясстрашны, да канца, дамылі.
7. 1. Пад'ём. 2. З'езд. 3. Раз'юшаны. 4. Аб'ява. 5. Аб'едкі. 6. Абездчык. 7. Раз'езд.

ЧАСЦІНЫ МОВЫ

1. Назоўнікі: сэрца, бацька, бяроза, пчала, конь, падарунак.

Прыметнікі: спелы, зімні, шырокі, карысны, белы.

Дзеясловы: працаваць, вучыць, наступіць, свяціць.

дз. н. н. н. н. н. дз. п. н. н.

2. 1. Адляцелі ў вырай ластаўкі і шпакі. 2. На лугах збіраюцца ў вялікія чароды буслы.

н. дз. н.

3. У небе курлыкаюць жураўлі.

п. н. дз. п. н. п. н. дз. н.

3. 1. Красавіцкае сонца свяціла вясёлымі промнямі. 2. У высокім небе заліваліся жаваранкі.

н. дз. п. н.

3. Лес поўніцца птушынымі галасамі.

4. Зелень, зялёны, зелянець; вясёлосць, вясёлы, вясяліцца; голас, галосны, галасіць; радасць, радасны, радавацца; велічыня, вялікі, павялічыць.

5. Цёмны – (што?) цёмра – (што рабіць?) цямнець; светлы – (што?) святло – (што рабіць?) святлець; цёплы – (што?) цёплыня – (што рабіць?) цяплець; чысты – (што?) чысціня – (што рабіць?) чысціць.

6. 1. Раніца – вечар; зіма – лета; шум – цішыня; праўда – мана. 2. Маленькі – вялікі; доўгі – кароткі; моцны – слабы; высокі – нізкі. 3. Смяецца – плача; мачыць – сушыць; увайсці – выйсці.

7. чысціня (н.)	воблака (н.)	павук (н.)
чысты (п.)	завоблачныя (п.)	павуцінка (н.)
чысценькі (п.)	аблачынка (н.)	павуцінне (н.)
пачысціць (дз.)	бязвоблачны (п.)	павуковы (п.)

Назоўнік

1. акно	сабака
авёс	кацянё
карабель	мядзведзь
рака	ляснік
вока	сава
грыб	гусь
	дзеці

2. 1. Людзі: настаўнік, дзяўчынка, салдат.
2. Расліны: трава, кветка, ружа.
3. Жывёлы: вожык, малпа, варона.
4. Падзеі: салют, свята.
5. З'явы прыроды: вецер, мароз, спякота.
6. Пору года: зіма, лета, вясна, восень.
7. Рэчы: лаўка, сукенка, пенал.
8. Пачуцці чалавека: радасць, гнеў, смутак.

2. м. р. ж. р. н. р.
 трамвай завая воблака
 верабей вуліца возера
 боль сталіца жалеза
 сабака плошча сонца
 медаль гусь
3. дзень – **ноч** (ж. р.) загадка – **адгадка** (ж. р.)
 сум – **радасць** (ж. р.) раніца – **вечар** (м. р.)
 праўда – **хлусня** (ж. р.) хвароба – **здароўе** (н. р.)
4. Паляўнічы трымаў у роце маленькую трубку. Ён іграў на ёй, клікаў рабчыка.
 ж. р. м. р. ж. р. м. р.
 Птушка не **адзывалася**. Паляўнічы **зайграў** гучней. Раптам яму **на** галаву **зваліўся** ястраб.
 м. р. ж. р. м. р. м. р. н. р. м. р. ж. р.
 Ястраб **пачуў** песеньку рабчыка. Драпежнік **упаў** якраз у гэта месца. Але ўдар дзюбы трапіў
 ж. р. м. р.
 у шапку паляўнічага.
 ж. р. м. р. м. р. ж. р. ж. р. м. р. ж. р. н. р. ж. р. ж. р.
5. Дарога, шлях, гасцінец; работа, справа; дом, хата, жыллё; весялосць, радасць.
 6. Слон – сланіха; заяц – зайчыха; лось – ласіха.
 7. 1. Яблыня, зямля, імя, сям'я, песня. 2. Конь, дзень, далонь, агонь, пень. 3. Крэпасць, госць, радасць, масць, часць.

Прыметнік

1. (што?) лес – (які?) лясны
 (што?) мёд – (які?) мядовы
 (што?) зорка – (які?) зорны
 (што?) лімон – (які?) лімонны
 (што?) цяпло – (які?) цёплы
 (што?) бераг – (які?) берагавы
2. 1. Воблакі лёгкія, а хмары (якія?) цяжкія. 2. Сом вялікі, а ёрш (які?) маленькі. 3. Лета было спякотнае, а зіма (якая?) марозная. 4. Чай гарачы, а ліманад (які?) халодны.
3. ціхае надвор'е – **бязветранае** надвор'е
 вараны конь – **чорны** конь
 гнілы пень – **трухлявы** пень
 гаваркі чалавек – **гаманлівы** чалавек
 вясковыя жыхары – **сельскія** жыхары
 неўгамонная бабуля – **актыўная** бабуля
 ж. р. м. р. н. р.
4. 1. Спелая ягада, спелы яблык, спелае жыта.
 ж. р. н. р. м. р.
 2. Смачная цукерка, смачнае пячэнне, смачны пірог.
 н. р. м. р. ж. р.
 3. Яблычнае варэнне, яблычны пірог, яблычная памадка.
 ж. р. м. р. н. р.
 4. Спакойная праца, спакойны характар, спакойнае мора.

7. Лес стаіць у таямнічай цішыні. Дрэвы працягваюць свае галіны, нібы просяць літасці. Зямля пад імі белая ад снегу. На галінах голых дрэў таксама ляжыць снег. На зялёных елках – снежныя шапкі. Ад усяго ўбачанага мне становіцца і сумна, і радасна. Сумна ад таго, што лес апусцеў, а радасна, таму што наступіла зіма.

Стаіць (цяп. ч., адз. л.), працягваюць (цяп. ч., мн. л.), просяць (цяп. ч., мн. л.), ляжыць (цяп. ч., адз. л.), становіцца (цяп. ч., адз. л.), апусцеў (пр. ч., адз. л.), наступіла (пр. ч., адз. л.).

8. Раніцай дождж ліў як з вядра. Разышоўся і ніяк не спыніцца. Здавалася, не будзе яму канца.

Але перад абедам дождж сціх. На небе паказалася каляровая вясёлка. Адразу ўсё ажыло.
Весела зацвыркалі птушкі.

Вось да вялікай лужыны падляцеў шпак і ступіў у ваду. Пастаяў трохі і пачаў купацца.
Да яго ў кампанію прыляцелі яшчэ два шпакі. Тры шпакі, як па камандзе, то апускалі ўніз га-
лоўкі з ружовымі дзюбамі, то падымалі высока ўгору растапыраныя крыльцы і адляталі адзін
ад аднаго, потым зноў збіраліся разам і пачыналі падскокваць.

Шпакі нічога і нікога не бачылі. Усё танцавалі і танцавалі. Дружна, зладжана.

9. Калі Пятрок уступаў у лес, ён забываў пра ўсё на свеце. Для яго нібы наставалі святыя хвіліны. Кожная дзялянка лесу мела свой нораў і выклікала ў душы адпаведны настрой. Сярод дубоў Пятрок адчуваў сябе ўрачыста, з думак знікала ўсё дробязнае, нікчэмнае. Светлы бярэзнік выклікаў светлыя і чыстыя пачуцці. А сярод ружовых верасоў хацелася марыць пра будучыню...

10. Завязе – завёз, прынясе – прынёс, разгрызе – разгрыз, завісне – завіс, падужэе – падужэў, аднясе – аднёс, прыпаўзе – прыпоўз, вылезе – вылез, запаўзе – запоўз.

Правапіс **не** з дзеясловамі

- Працавіты чалавек не любіць сядзець на месцы. Праца прыносіць яму радасць. Лянівы чалавек не любіць працаваць. Праца не прыносіць яму задавальнення. Такіх людзей не паважаюць.
1. Блізка локаць, ды **не** ўкусіш. 2. І вушы **не** чулі, і вочы **не** бачылі. 3. Адным махам дрэва **не** зваліш. 4. Прыяцеля за грошы **не** купіш.
1. Што напісана пяром, **не возьме** і сякера. 2. **Не будзеш** злым – і да цябе будуць добрым. 3. Хто ўмее любіць Радзіму, той умее **ненавідзец** ворага. 4. **Не адкладвай** на заўтра тое, што можаш зрабіць сёння.

4 КЛАС

ТЭКСТ

1. Тып тэксту – апісанне, тэма тэксту – школа.
2. Ёсць на свеце вялікая сіла. Яна дапамагае людзям выводзіць на арбіту касмічныя караблі, будаваць гіганцкія электрастанцыі, спускацца на дно акіянаў, узводзіць гарады. Імя гэтай сіле – веды. Нездарма кажуць людзі – век жыві, век вучыся. І мільёны людзей набываюць веды ў школах і каледжах, тэхнікумах і інстытутах.
4. Апавяданне.
План тэксту: 1. Лепка Дзеда Мароза. 2. Частаванне птушак. 3. Баязлівая галка. 4. Дзед Мароз без носа.

СКАЗ

Сказы з аднароднымі членамі

1. Адляцелі ў вырай ластаўкі і буслы. 2. Пшаніца, ячмень, жыта – хлебныя злакі. 3. Дрэвы і кусты служылі надзейнай дамоўкай для рознага птаства.
2. Жыве ў лесе добры пугач Купа. Гэта мой даўнейшы сябар. Вось які ён прыгожы! Сам вялікі, крылы шырокія, моцныя, а пер’е мяккае. Галава ў пугача падобная на пухнаты шар. Яна можа паварочвацца ледзь не вакол сябе. Вочы ў Купы круглыя, жоўтыя і вельмі пільныя. Кожную драбніцу здалёк заўважаюць. Дзюба і кіпцюры ў птушкі вострыя ды ўчэпістыя. Але баяцца Купы не трэба. Ён добры, нікога не крыўдзіць.
Сам вялікі, крылы шырокія, моцныя, а пер’е мяккае. Вочы ў Купы круглыя, жоўтыя і вельмі пільныя. Дзюба і кіпцюры ў птушкі вострыя ды ўчэпістыя.
3. Мае сябры заслужанымі сталі майстрамі лесу, вугалю і сталі.
Словы, якія аднолькава гучаць, але маюць розныя значэнні, называюцца **аманімамі**.
4. Ланцужок слядоў вядзе ў гушчар. У прыцемках ісці складана, а вакол нешта шуміць, вухкае і шапаціць.
Раптам між кустоў мільганула нешта паласатае. А прама над ім шаргануў асцярожны цень. Мы прыгледзеліся. На дрэве рысь! Яна стаілася, сабралася ў камяк і падрыхтавалася да скачка на спіну дзіку. Мы залямантавалі на ўвесь голас, затупалі нагамі, пахваталі голле і замахалі ім на драпежніцу.
5. Раніцай выпаў снег, зацерушыў алеі, сцяжынкі.
6. 1. Пад вокнамі дома квітнелі чырвоныя, ружовыя, жоўтыя, белыя цюльпаны. 2. Блішчыць раса на кветках, на траве, на лісці дрэў і кустоў. 3. Наступіў цёплы, сонечны ранак. 4. Летам у лесе звонка, весела шчабечуць птушкі.

8. 1. Работа аказалася цяжкай, **але** цікавай. 2. Раніцай сонца цёплае і ласкавае. 3. Ластаўкі і дразды лятаюць чародамі. 4. Я жыву не ў горадзе, **а** ў вёсцы. 5. Надзя гатуе хутка, **але** смачна. 6. Дождж ішоў днём, **а** не ноччу.

СЛОВА

Склад слова

1. Радзім[а], Радзім[ы], Радзім[у] ([м] – цвёрды), Радзім[е] ([м'] – мяккі).

2. Сёння Паўлік пайшоў у лес пасля абеду. Ён хуценька назбіраў ягад, і захацелася яму паляжаць у цяньку. Лёг пад елачку і заснуў. Раптам праз сон адчуў нечы дотык. Расплюшчыў вочы. Каля яго стаяла ласіха і глядзела сумнымі вачыма. Паўлік узяў кошык і хацеў абысці ласіху. Але яна не пусціла яго. Паўлік адышоў убок. Ласіха зноў стала на яго дарозе. Хлопчык азірнуўся і ўбачыў яму, а ў ёй ласянятка.

А ласіха стаяла побач і нібыта прасіла дапамагчы гору. Паўлік ускочыў у яму. Ласянятка спалохалася. Дрыжала. Паўлік ухапіў яго, падняў за пярэднія ножкі і падштурхнуў угору. Ласянятка мігам апынулася каля маці. Ласіха лашчылася да яго, аблізвала.

Ласі́ха, кошы́к, лася́нятка.

НАЗОЎНІК

1. (Што?) Канікулы (Н.). 2. (хто?) Дзеці (Н.) адпачываюць, набіраюцца (чаго?) сілы (Р.). 3. (што?) Сонца (Н.) залацістае (што?) промні (В.) распускае па-над (чым?) гаем (Т.).

2. на зямлі (М.) з кнігі (Р.)
пад зямлёй (Т.) па кнізе (М.)
з зямлі (Р.) у кнігу (В.)
да зямлі (Р.) з кнігай (Т.)
у зямлі (М.) кнізе (Д.)

3. Ярка свеціць сонца[а]. Водар[] кветак[] прываблівае пчол[]. Яны кружацца над паляна[ай], садзяцца на пялёстк[і] кветак[] і збіраюць нектар[].

Прылятаюць сюды і стракатыя матыльк[і]. Яны пералятаюць з кветк[і] на кветку[], пераносяць на лапк[ах] пыльц[у]. У траве[] стракочуць конік[і].

4. Пасмяяўся з жарту (Р.), прынёс у клас (В.).

Скланенне назоўнікаў

1. калідор (2-е скл.) ластаўка (1-е скл.) відэлец (2-е скл.)
лесвіца (1-е скл.) верабей (2-е скл.) талерка (1-е скл.)
кватэра (1-е скл.) павук (2-е скл.) яблык (2-е скл.)

сусед (2-е скл.)
чысціня (1-е скл.)

2. 1-е скланенне

школа
дошка
крэйда
сястра

3. 1-е скланенне

ваўчыца
ліса
пячурка
мышка
львіца
вёска

надвор'е (2-е скл.)
сцюжа (1-е скл.)

2-е скланенне

вучань
жыта
поле
востраў

2-е скланенне

воўк
пячнік
леў
медаль
гусак

цыбуля (1-е скл.)
гарбуз (2-е скл.)

3-е скланенне

восень
радасць
мыш

3-е скланенне

печ
мыш
весьялосць
восень
вільгаць
лань
гусь

м. р. н. р. м. р. м. р. м. р. м. р. н. р. н. р. н. р. н. р. м. р.
4. Госць, адзенне, стэп, карабель, брат, агонь, мор, пляч, жалез, пісьмо, пень,
м. р. м. р.
цень, сум.

5. 1. Стэп, сум, печ, веласіпед, конь. 2. Вішня, мама, кніга, столь, падлога, зіма. 3. Рэч, глядач, цемень, трэль, сувязь, печ.

Першае скланенне назоўнікаў

Назоўны і вінавальныя склоны назоўнікаў 1-га скланення

1. 1. Наступіла доўгая зім^{Н.}. 2. Вавёрка зрабіла на зім^{В.} запасы арэхаў і жалудоў. 3. Сав^{Н.} добра бачыць ноччу. 4. Дзеці бачылі ў лесе сав^{В.}. 5. Вясной маладая яблыньк^{Н.} зацвіла.
6. Дзядуля пасадзіў у садзе яблыньк^{В.}. 7. Каля дарогі расла сасн^{Н.}. 8. На сасн^{В.} села птушка.
2. Кінуў шышк^{В.} на зямл^{В.}; надзеў шапк^{В.} на галав^{В.}; пайшоў на прагулк^{В.} на рэчк^{В.}; паклаў кніг^{В.} на паліц^{В.}; адправіў пасылк^{В.} ў вёск^{В.}; паставіў кветк^{В.} ў ваз^{В.}; павесіў цацк^{В.} на ёлк^{В.}.
3. Моркв^{В.} (В.) – моркв^{А.} (ж. р., 1-е скл.); пятрушк^{В.} (В.) – пятрушк^{А.} (ж. р., 1-е скл.); песеньк^{В.} (В.) – песеньк^{А.} (ж. р., 1-е скл.); прастор^{В.} (В.) – прастор^{А.} (ж. р., 1-е скл.); байк^{В.} (В.) – байк^{А.} (ж. р., 1-е скл.).
4. Хат^{В.} падмятаюць, мам^{В.} сустракаюць; пайшла ў школ^{В.}, выводзіла літар^{В.}; збудаваў хатк^{В.}, палажыў кладк^{В.}.

Родныя склоны назоўнікаў 1-га скланення

1. Настаўнік фізік^{І.}, голас сяброўк^{І.}, нара ліс^{Ы.}, кветка ружы^{Ы.}, ліст асіны^{Ы.}, ягады рабін^{Ы.}, вокладка кніг^{І.}.
2. 1. Аздараўленчы лагер знаходзіўся каля рэчкі. 2. Дзяўчынка выбегла са школы. 3. Кнігу ўзялі з паліцы. 4. Мама пашыла сукенку для дачкі. 5. Унукі паехалі ў госці да бабулі. 6. Непадалёку ад дарогі рос вялізны дуб. 7. Дах дома зроблены з чарапіцы.

3. Чакай ад ляноты, чакай бядоты; цану вадзіцы; бывае з іскры; не заменіш работы; не наносіш вадзіцы; удалыя да працы.

4. Кошык з бяросты, сок з вішні, далёка да дарогі, зрабіў без мамы, святло ад лампы, вярнуўся з экскурсіі, капялюш з саломы, вада з рэчкі.

5. 1. Сонца схавалася за хмару – **вясёлкі** як і не было. 2. **Вярблюд** можа жыць **без вады** некалькі сутак. 3. **Ад бярозы** цягнуліся доўгія цені. 4. **У** завіруху можна збіцца з дарогі. 5. Дзеці любой **краіны** не хочуць **вайны**. 6. Птушка **зляцела з рабіны**.

Давальны і месны склоны назоўнікаў 1-га скланення

1. Д. Д. Д.
Расказаў (каму?) дачцэ, холадна (каму?) сінічцы, падказаў (каму?) суседцы, растлумачыў (каму?) вучаніцы, дапамог (каму?) маме, радавацца (чаму?) вясні, сказаць (каму?) Надзі.
Д. Д. Д. Д.
2. Купіў дачцэ, падарункі маме і бабулі, дапамагае сяброўцы, спадабалася Лідзе.
3. Адправіў цётцы, падзякаваў суседцы, сказаць сяброўцы, рады зіме, купіў маме, скардзіцца бабулі, дапамагчы настаўніцы, давяраць сястры.
4. Смірновай Вользе, Сініцынай Надзі, Сцяпанавай Святлане, Субоцінай Галіне, Дуброўскай Раісе, Куцанавай Тamarы, Волкавай Алене.
5. Плавалі (у чым?) у рацэ, пабывалі (на чым?) на выстаўцы, выраслі (на чым?) на сцежцы, жывём (на чым?) на планеце, прачытаў (у чым?) у кніжцы, ляжыць (на чым?) на паліцы, чакаў (на чым?) на вуліцы, адлюстраваліся (у чым?) у вадзе, валяецца (на чым?) на зямлі.
6. Прачытаў у кнізе, сядзецца у будцы, бег па сцяжынцы, растуць на градзе, паглядзіць па шчацэ, жыць у норцы.
7. 1. Да чаго не дайдзеш, тое ў кніжцы знойдзеш (М., 1-е скл.). 2. У сваёй хаце (М., 1-е скл.) і вуглы дапамагаюць. 3. На праўдзі (М., 1-е скл.) свет стаіць. 4. Таварышы пазнаюцца ў бядзе (М., 1-е скл.). 5. Усякай птушцы (Д., 1-е скл.) сваё гняздо міла.

Творны склон назоўнікаў 1-га скланення

1. – Чаго стаіш, вярбінка,
над самую **ракою**?
– Бо кожнаю **галінкай**
люблю шаптацца з ёю.
– Аб чым жа ты гаворыш
з аерам ды **вадою**?
– Пра мясячык і зоры,
пра сонца залатое.
2. Ляціць стралой, касіць касой, засеяць пшаніцай, пачаставаць цукеркай, пісаў ручкай, павесілі над канапай, лавілі вудачкай, адносіцца з дабрачынцай, стаяць над душой, моцныя дружбай.
3. 1. Гусі **над** пушчай клінам ляцяць. 2. Тата адразу нахіліўся і збіраў ягаду **за** ягадай. 3. **Не** падалёк ад лесу на полі стаіць рабіна **з** вялікай кронаю. 4. Сінявокая смуга дрыжала **над** пыльнай дарогай. 5. **Над** усёй нашай краінай, расставіўшы белыя ветразі крылаў, кружаць буслы. 6. **Над** усёй нашай краінай, расставіўшы белыя ветразі крылаў, кружаць буслы. 7. **З** песняй дружыць – у жыцці не тужыць.

4. Р.: ураджай пшаніцы, жыў у цёткі, жыхары вёскі, шлях да перамогі, выліць са шклянкі.
 Д.: дзякаваць настаўніцы, спачуваць сястры, давяраць сяброўцы, абяцаць дачцэ.
 М.: узяў у бібліятэцы, прачытаў у газеце, бегалі па пляцоўцы.

Другое скланенне назойнікаў

Назоўны і вінавальны склоны назойнікаў 2-га скланення

1. Плошча, цень, сонца, месяц, неба, экскурсія, медаль, дрэва, яблык, малако, мыш, грыб, спякота, педаль, гутарка, стол, столь, вадро, сусед, секунда, калектыў, пенал.

М. р.: цень□, месяц□, медаль□, яблык□, грыб□, стол□, сусед□, калектыў□, пенал□.

Н. р.: сонца□, неба□, дрэва□, малако□, вадро□.

2. 1. На палях паспела (што?) жыта (Н.). 2. Камбайны жнуць спелае (што?) жыта (В.). 3. (Што?) Карабель (Н.) зайшоў у порт. 4. Вопытны капітан вядзе (што?) карабель (В.).

Н.

В.

В.

В.

4. 1. Адклад не ідзе на лад. 2. Веды даражэйшыя за золата. 3. Разам дзвюх сарок за хвост не ўтрымаеш. 4. Харакство прыглядзіцца, а розум спатрэбіцца.

Н.

Н.

Родны склон назойнікаў 2-га скланення

1. Песні ляснога (каго?) жаваранка (Р.) прыгажэйшыя за салаўіныя. 2. Але чалавек рэдка бачыць і чуе ляснога (каго?) жаваранка (В.). 3. (што?) Крэсла (Н.) стаяла ў кутку (чаго?) пакоя (Р.). 4. Тата ўстаў з (чаго?) крэсла (Р.) і выйшаў з (чаго?) пакоя (Р.). 5. Кот залез у (што?) крэсла (В.).

2. Выйсці з вагона□, дастаў з рукзак□, вяршыня дуба□, маладога каня□, адстаць ад пезда□, адплыць ад берага□.

Кілаграм цукру□, раскаты гром□, подых ветру□, выйсці з лесу□, дрыжаць ад холаду□, кроплі дажджу□, бочка з дубу□.

3. 1. Пачалася ўборка **збожжа**. 2. Ад раскатаў **грому** ўздрыганулася наваколле. 3. Грыбнік знайшоў рогі **аленя**. 4. Вецер вее з **поўдня**. 5. Алесь збегаў у магазін і купіў **хлеба**, а пасля гуляў у **футбол**.

4. марозу□	беразняк□	цукру□
холаду□	лазняк□	чаю□
дажджу□	саду□	супу□
гром□	лесу□	спакою□
грукату□	бору□	адпачынку□

Давальны склон назойнікаў 2-га скланення

1. Дзеці купкаю ідуць цераз пол□ к бору□.

Д.

Н.

Д.

Н.

2. 1. Зайц□ і жабін скок□ страшны. 2. Усякаму чалавек□ сонейка□ свеціць. 3. Птушцы – воля, чалавек□ – мір□. 4. Чалавек□ без Радзімы, што салаўю□ без песні. 5. Шчыраму сэрцу□ і чужая больша баліць.

Д.

Н.

Д.

Д.

Д.

Р.

Д.

Р.

Д.

Р.

Д.

Р.

3. Дапамога сябра – дапамога сябру, кніга вучня – кніга вучню, пісьмо брата – пісьмо брату, адказ класа – адказ класу, заўвага мастака – заўвага мастаку.

Д.

Р.

Д.

Р.

Д.

Творны склон назойнікаў 2-га скланення

1. Мяккі снег кладзецца пухам, і канца яму няма, і нясе сярдзітым духам, дзікім сіверам зіма.
2. Пазнаёміўся з настаўнікам, гуляў з сабакам, развітаўся з сябрам, сустрэўся з лесніком, пасябраваў з вучнем, сядзеў пад ясенем, наносіць вядром, стаць лётчыкам, працаваць кавалём.
3. У цябе ёсць права дарагое – права жыць, вучыцца і тварыць. Права быць і творцам, і героем, і на мове маці гаварыць.

Разам з правам ёсць і абавязкі:
рубяжы Айчыны вартаваць,
берагчы яе лясы і краскі,
шчасце і спакой аберагаць.

У творным склоне.

4. Ганарыцца ураджаем, карыстацца слоўнікам, захапляцца фільмам, ісці лесам, з вялікім жалем, з новым сябрам, з ціхім шолахам, гадзіннік з боем.
5. Пазнаёміўся з хлопчыкам, застаўся з таварышам, сустрэўся з аднакласнікам, плыў морам, карыстацца слоўнікам, пабудаваў за возерам.

Месны склон назойнікаў 2-га скланення

1. Маша заварыла чай (у чым?) у фарфаравым чайніку. 2. Мы плылі (па чым?) па моры (на чым?) на параходзе. 3. Качкі плавалі (у чым?) у возеры. 4. Да парку дзеці даехалі (на чым?) на трамваі.

2. 1. У чэрвені мы з братам адпачывалі ў аздараўленчым лагеры. 2. Цэлыя дні мы праводзілі на пляжы. 3. Приемна ляжаць на беразе возера на гарачым пяску.

Адпачывалі ў чэрвені (2-е скл., М., м. р., адз. л.), мы з братам (2-е скл., Т., м. р., адз. л.), адпачывалі ў лагеры (2-е скл., М., м. р., адз. л.); праводзілі на пляжы (2-е скл., М., м. р., адз. л.); ляжаць на беразе (2-е скл., М., м. р., адз. л.), беразе возера (2-е скл., Р., н. р., адз. л.), ляжаць на пяску (2-е скл., М., м. р., адз. л.).

3. аўтобус – у аўтобусе крэсла – на крэсле
пясок – у пяску парк – у парку
месца – на месцы стадыён – на стадыёне
балота – у балоце цэнтр – у цэнтры
стол – на сталі свята – на свяце

Трэцяе скланенне назойнікаў

1. Ноч, восень, вобласць, хітрасць, стойкасць, любоў, памяць, сувязь, рысь, радасць, соль, Свіслач, далонь, гусь.
2. Н. памяць радасць
Р. памяцi радасцi
Д. памяцi радасцi

В. памяць радасць
 Т. памяцц^ю радасц^ю
 М. (у) памяц^і (у)радасц^і

Назоўны і вінавальны склоны назоўнікаў 3-га скланення

- В. Н.
 1. Мы любім родную Беларусь. 2. Беларусь займае пачэснае месца сярод іншых краін свету.
 Н. В.
 3. Калійная соль – вельмі каштоўнае ўгнаенне. 4. Шахцёры здабываюць калійную соль. 5. Вожык
 В. Н.
 злавіў мыш. 6. З норкі выскачыла мыш.
 В. В.
 2. 1. У пакоі столь пабялілі, а падлогу пафарбавалі. 2. Сабака прыносіць карысць, а воўк –
 шкоду.

Родны, давальны і месны склоны назоўнікаў 3-га скланення

- М. М. Р.
 1. 1. Хто ў маладосці працуе, той у старасці не шкадуе. 2. Дзіравай кішэні не напоўніш.
 Р. М. М.
 3. Герой у ворага літасці не просіць. 4. Садзі сады і ў маладосці, і ў старасці. 5. Чалавек без
 Р.
 друга, што яда без солі.
 Д. Р.
 2. 1. Людзі радаваліся цёплай і сухой восені. 2. На берагах Свіслачы раскінуўся горад Мінск.
 Р. М.
 3. Да наступлення ночы турысты вярнуліся на базу. 4. Чорны бусел гняздуе ў лясной глушы.
 Р.
 5. Мясцовасць тут мела зусім іншы выгляд і рэзка адрознівалася ад палескай роўнядзі.
 3. 1. Адна галавешка і ў печы не гарыць, а дзве і ў полі не тухнуць. 2. Каб пазнаць чалавека,
 трэба з ім пуд солі з'есці. 3. Хто смерці не баіцца, таго і куля не бярэ. 4. Толькі па справе
 пазнаюць, хто людзям прыносіць карысць.
 4. 1. Мы жывём у Беларусі (М.). 2. Якая разнастайная і прыгожая прырода Беларусі (Р.)!
 3. Нетры нашай Беларусі (Р.) вельмі багаты. 4. Паўночную частку Беларусі (Р.) нездарма
 называюць краем блакітных азёр.
 Р. М.
 5. 1. У рысі на вушках кутасікі. 2. Летам мы адпачывалі на Нарачы. 3. Цеплаход падышоў да
 Р. Р.
 прыстані. 4. Ад неабсяжнай воднай гладзі нельга адарваць вачэй. 5. Мы разам праспява-
 Д. В.
 ем оду восені. 6. Лебедзі селі на сінюю гладзь возера.

Творны склон назоўнікаў 3-га скланення

1. чырвань – (чым?) чырванню
 сенажаць – (чым?) сенажаццю
 медзь – (чым?) меддзю
 сталь – (чым?) сталлю
 мыш – (кім?) мышшу
 веліч – (чым?) веліччу
 памяць – (чым?) памяццю

2. Палі пакрыліся маладой **рунню**. 2. Прабілася праз хмары сонца, лісцейка засвяцілася яркай **барвовасцю**. 3. Паветра было напоўнена **вільгаццю**. 4. Каля поўдня выглянула сонца; мацней запахла летняй **граззю** і зялёнай **вільгаццю**. 5. Хай голас льецца **радасцю** жывой.

Т.

3. У гады Вялікай Айчыннай вайны беларускія партызаны вызначаліся **смеласцю** і **храбрасцю**. З **асцярожнасцю** народныя мсціўцы прабіраліся праз лясы і балоты. Цёмнай **ноччу** партызаны ўзрывалі варожыя эшалоны. Цесная **связь** з гарадской і вясковай **моладдзю** дапамагала ім граміць фашыстаў.

Т.

Т.

Н.

Т.

Р.

4. Усе чакалі надыходу зімы. І вось у адзін дзень падзьмуў з **поўначы** здаровы халадок. Зямля сушэла. А пад **поўнач** пасыпаў сніжок. Снег ішоў усю **ноч** і ўвесь дзень. Пад вечар снег суняўся. На захадзе бліснула ўсмешка сонца. Кругом была такая **бель**, што сляпіла і адбірала вочы.

В.

В.

Н.

Поўнач¹ – напрамак свету. Поўнач² – сярэдзіна ночы.

5. адвага – храбрасць	прадмет – рэч
бязмежжа – бяскрайнасць	свабода – незалежнасць
шасэ – аўтамагістраль	блакіт – просінь
набытак – маёмасць	страх – боязь

Скланенне назойнікаў у форме множнага ліку

1. Малак[о], чырвань[], поўнач[], бульба[а], жалеза[а], капуста[а], надвор'е[е], салом[а], сяброўства[а], бензін[].

2. Н. (хто?) брат[ы], лётчык[і], вучні[і]
 Р. (каго?) брат[оў], лётчык[аў], вучняў[]
 Д. (каму?) брат[ам], лётчык[ам], вучням[]
 В. (каго?) брат[оў], лётчык[аў], вучняў[]
 Т. (кім?) брат[амі], лётчык[амі], вучнямі[]
 М. (па кім?) (па) брат[ах], (па) лётчык[ах], (па) вучнях[]

3. Н. (што?) бераг[і], ноч[ы], бяроз[ы]
 Р. (чаго?) бераг[оў], нач[эй], бяроз[]
 Д. (чаму?) бераг[ам], нач[ам], бяроз[ам]
 В. (што?) бераг[і], ноч[ы], бяроз[ы]
 Т. (чым?) бераг[амі], нач[амі], бяроз[амі]
 М. (па чым?) (па) бераг[ах], (па) нач[ах], (па) бяроз[ах]

Н.

4. 1. **Задачы** па матэматыцы **аказаліся** вельмі складанымі. **Вучні** паспяхова **рашылі** ўсе **задачы** з кантрольнай работы. 2. **Фермер** **купіў** новыя трактары. **Трактары** вясной **выйдуць** у поле. 3. **Палі** **закаласіліся** спелай збажыной. На **палі** **выйшла** ўборачная **тэхніка**.

В.

В.

Н.

Н.

В.

В.

5. Я павесіў тры кармушкі,
 прылятайце есці, птушкі.

Н.

Неўзабаве прыляцелі,
на кармушку ўсе паселі:

Р.

пяць забаўных вераб'ёў,

Р.

шэсць прыгожых снегіроў,

Н.

Н.

дзе сарокі, тры сініцы.

Колькі ўсіх?

Хутчэй лічыце. **Шаснаццаць.**

6. 1. Некалькі дзён [] ішоў дождж. 2. Роўнымі рад[амі] стаяць паабапал дарогі бярозы. 3. Да гус[ей] падкралася хітрая ліса. 4. Апусціўся туман сівы над балот[амі]. 5. Шуміць голле маладых асін [] і бяроз [].

7. узнагародзілі, будаўнік[і] – узнагародзілі будаўнік[оў] (В.)

віталі, пераможц[ы] – віталі пераможц[аў] (В.)

любавацца, сад[ы] – любавалася сад[амі] (Т.)

захапляцца, песні[і] – захапляцца песнямі (Т.)

пакарміць, птушк[і] – пакарміць птушак [] (В.)

8. Д. Т.

пал[ям]

бар[амі]

ляс[ам]

струн[амі]

завод[ам]

калас[амі]

гасцінц[ам]

шлях[ам]

9. За старым аленем (адз. л., м. р., Т.), далі паўночным аленям (мн. л., м. р., Д.); прапанавалі вучням (мн. л., м. р., Д.), сустрэліся з новым вучнем (адз. л., м. р., Т.); са сваім прыяцелем (адз. л., м. р., Т.), дзякаваць сваім прыяцелям (мн. л., м. р., Д.); ішоў полем (адз. л., н. р., Т.), паклон ураджайным палям (мн. л., н. р., Д.).

ПРЫМЕТНІК

1. 1. Пасля адліву пясок на беразе мора сыры. 2. На маслазаводзе вырабляюць сыры. 3. Пад плотам вырастае горкі палын. 4. Зімой дзеці любяць катацца з горкі.

2. Вялікі камень (м. р.), малы пакой (м. р.), белая столь (ж. р.), чыстае паветра (н. р.), вузкі калідор (м. р.), добразычлівы сусед (м. р.), горкая цыбуля (ж. р.), смачны яблык (м. р.), зімовая сцюжа (ж. р.), лёгкае воблака (н. р.).

3. У любімым фільме (М.), у саламяным капелюшы (М.), чырвоным алоўкам (Т.), з салёнага агурка (Р.), на бярозавым пні (М.), учэпісты погляд (Н. / В.), неразборлівы подпіс (Н. / В.), на лянным ручніку (М.), у вялікім рюкзаку (М.), няма блакітнага фламастара (Р.), на срэбраны відэлец (В.), працоўнаму калектыву (Д.), добраму плыўцу (Д.).

4. Бяскрыўдны (м. р.) жарт, бязветраны (м. р.) дзень, бестактоўны паводзіны, бясколерная (ж. р.) вадкасць, бязвыхадная (н. р.) становішча, бязвольны (м. р.) чалавек, раскацісты (м. р.) гром, разменная (ж. р.) манета, расфарбаваная (ж. р.) сцяна.

бел^{ае}, неаран^{ае}. Зерне дробненьк^{ае}, чорн^{ае}. Хто ўмее – той пасее, а хто знае – адгадае.
Кніга.

Н. В. В. Н.
5. 1. Спадае медны ліст каштанаў на жоўты, стоптаны мурог. 2. Сіняваты струменьчык дыму
Н.
бясшумна і спакойна плыў угару. 3. А гэты ветрык дураслівы траве зялёнай чэша грывы. 4. Дож-
Н. Н.
джыку просіць зялёнае жыта. 5. Лёгкі ветрык разносіць пахі зелені і палявых кветак.

Родны склон прыметнікаў мужчынскага і ніякага роду

1. ясн^ы месяц^а, сонечн^ы зайчык^а – ясн^{ага} месяца^а, сонечн^{ага} зайчык^а
смугляв^ы твар^у, цёмн^ы лес^у – смугляв^{ага} твар^у, цёмн^{ага} лес^у
бязважк^і пух^у, лёгк^{ае} заданн^е – безважк^{ага} пух^у, лёгк^{ага} заданн^я
м. р., Р. м. р., Р.
2. 1. Жаўрук першым прылятае з далёкага выраю. 2. Уздоўж дрымучага лесу працякае рака.
м. р., Р.
3. Збоку, за гарой, засінені разлогі бяскрайняга лесу. 4. Ні звер, ні чалавек, ні птушка не парушалі
м. р., Р.
ранішняга спакою лесу.
3. 1. З двара данёсся брэх вялік^{ага} лахмат^{ага} (Р.) сабакі. 2. Дзеці прыехалі з летняга азда-
раўленч^{ага} (Р.) лагера. 3. Гучная музыка даносілася з адчынен^{ага} (Р.) акна.
4. подых — разложыстага дуба
промні — цёплага ветрыку
галлё — яркага сонца
хвалі — старэйшага брата
кніга — сіняга мора

Давальны склон прыметнікаў мужчынскага і ніякага роду

1. Сін^{яму} васільку, жытн^{яму} коласу, ласкав^{яму} слову, празрыст^{яму} паветру, лясн^{ому} рэжу,
малад^{ому} ельніку, калюч^{яму} ядлоўцу, вялік^{яму} гораду, цікав^{яму} часопісу, строг^{яму} настаўніку,
старанн^{яму} вучню.
2. Усю зімовую ноч заяц шукае сабе корм. У полі ён нічога не знаходзіць і перабіраецца
Р. Р. Р. Р. Р. Д.
да чалавеч^{ага} жылля. Яго можна ўбачыць у садзе каля маладых плодовых дрэўцаў. Галоднаму
Д. Д. Д. Д. Д.
зайцу выбіраць корм не прыходзіцца. Ён рады любому харчу. Удзень шэраму палахліўцу трэба
Р. Р.
быць вельмі асцярожным. Таму ён і трымаецца бліжэй да густага зарасніку або лесу.
3. 1. Рыбакі накіравалі лодку да пясчанага берага. 2. Вялікаму караблю вялікае плаванне.
3. На змену спякотнаму лету ідзе дажджлівая восень. 4. Дзеці радуюцца ранішняму спеву
птушак, свеж^{яму} паветру, яснаму сонцу.
5. Вечна я ўдзячны жыт^{няму} хлебу,
чыстай вадзе з невялічкай крыніцы,
лесу зялёнаму, сіняму небу,
светлай рачулцы, што ў полі бруіцца.
Людзям з адкрытай і чыстай душою,
з кім давялося ў жыцці мне сустрэцца,

краю, што роднай завём мы зямлёю,
што Беларуссю завецца!

*Творны і месны склоны прыметнікаў мужчынскага
і ніякага роду*

1. Павольна надыходзіць ^{м. р., Н.}летні́ веча́р. Чырванню загараецца неба на захадзе. А з лесу ўжо
наступае цемра. Згінаецца пад ^{м. р., Т.}лёгкі́м ветрыкам ^{н. р., Р.}калоссе ^{н. р., Т.}спелага збожжа.

Павольна выбіраецца ^{н. р., Т.}месяц з-за хмар і асвятляе ^{н. р., Т.}сіняваты́м святлом ліпы, клёны, раз-
галістыя дубы, гнуткія бярозкі. Туман шматкамі паўзе між дрэў, а лясныя паляны і сцежкі быццам
заснулі.

2. Месяц асвятляе дрэвы ^{н. р., Т.}сіняваты́м святлом. 2. На ^{м. р., М.}лёгкі́м ветры плыло над
рунню павуцінне. 3. У полі бязмежны́м ^{н. р., М.}гудуць трактары. 4. У лесе адчувалася блізкая
восень, але не па жоўты́м ^{н. р., М.}лісці, а па нейкім ^{н. р., М.}грыбны́м паху. 5. У небе танюцькі́м
^{м. р., Т.}і несканчо́ным ^{м. р., Т.}звонам заліваюцца жаўрукі.

3. Калі рана ўстанеш —

^{Т.}разам з сонцам яркі́м,

^{Т.}разам з ветрам шпаркі́м,

^{Т.}разам з белы́м днём, —

сам тады, мой дружа,

разумець ты будзеш,

для чаго мы, людзі,

на зямлі жывём.

^{н. р., М.}

^{н. р., М.}

4. На полі ^{н. р., М.}цёмным і ^{н. р., М.}бясконцы́м

^{м. р., Н.}

гарох бялюткі ззяе.

А цемру як прагоніць сонца,

тады гарох знікае. **Зоркі на небе.**

^{Т.}

^{Т.}

^{Т.}

5. 1. Хмара паказалася за ^{Т.}далёкі́м лесам. 2. У твар павявала ^{Т.}прыемным ^{Т.}вільготным ха-
^{Т.}ладком. 3. Красавіцкім ^{М.}ранкам можна пачуць у ^{М.}пушчы ^{М.}спеў глушца. 4. Гай быў ^{Т.}пранізаны

^{Т.}сонечным святлом. 5. У ^{Т.}лагодным ^{Т.}сонечным святле гарэлі ліпы каля хат.

Скланенне прыметнікаў жаночага роду

1. Н. (якая?) далёкая лясная вёска

Р. (якой?) далёкай лясной вёскі

Д. (якой?) далёкай лясной вёсцы

В. (якую?) далёкую лясную вёску

Т. (якой?) далёкай лясной вёскай

М. (у якой?) у далёкай лясной вёсцы

Н. 2. 1. Ранн[ая] птушка крыльцы цярэбіць, а позн[ая] вочкі трэ. 2. Горк[ая] часам праца, ды хлеб
 М. з яе салодкі. 3. У чуж[ой] старонцы не так свеціць сонца. 4. Сей у добр[ую] пару – збярэш хлеба
 Р. гару. 5. З мал[ой] крыніцы вялік[ая] рака пачынаецца. 6. Хадзі проста[ю] сцежкаю, то не заблудзіш.
 Н. Т.

3. Ішлі па вузк[ай] сцежцы, прыйшлі ў школьн[ую] бібліятэку, любаваліся цудоўн[ай] карцінай,
 М. якой? В. якую? Т. якой?
 працаваў да позн[ай] ночы, мякк[ая] цацка, адправіліся ў далёк[ую] дарогу, галіны ніц[ай] вярбы.
 Р. якой? Н. якая? В. якую? Р. якой?

Назоўны склон прыметнікаў жаночага роду

1. яркае сонца (н. р.)	рэдкае з'ява (ж. р.)	чэрствая булка (ж. р.)
яркая сукенка (ж. р.)	рэдкае цеста (н. р.)	чэрствае сэрца (н. р.)
доўгая ноч (ж. р.)	дарагая рэч (ж. р.)	свежае паветра (н. р.)
доўгае жыццё (н. р.)	дарагое паліто (н. р.)	свежая навіна (ж. р.)

2. Лес – лясіст[ая], лясн[ое]; вечар – вячэрн[ая], вечаров[ае]; поле – паляв[ая], паляв[ое];
 ягада – ягадн[ая], ягадн[ае]; бяроза – бярозав[ая], бярозав[ае]; рыба – рыбн[ая], рыбацк[ае]; хлеб –
 хлебн[ая], хлебн[ае]; дождж – дажджав[ая], дажджлів[ае].

ж. р., Н. ж. р., Н.
 3. 1. Ледзян[ая] вада ручайка весела бяжыць па рове. 2. Вядом[ая] актрыса сыграла ў новым
 н. р., В. камедыйным фільме. 3. Летняя сонца выплыла на бязвоблачн[ае] неба.

4. пуховая _____ губы маладая _____ брат
 пухлыя _____ коўдра малодшы _____ краіна

горны _____ мясцовасць цікавая _____ кніга
 гарыстая _____ камбайн цікаўнае _____ дзіця

гліняная _____ глеба суседняя _____ дзяўчынка
 гліністая _____ ваза суседская _____ вёска

5. міска з гліны – глінян[ая] міска
 карта па геаграфіі – геаграфічн[ая] карта
 школа ў вёсцы – вясков[ая] школа
 сукенка з шоўку – шаўков[ая] сукенка
 галінка ад яблыні – яблынев[ая] галінка
 аладка з бульбы – бульбян[ая] аладка

Родны, давальны, творны і месны склони прыметнікаў жаночага роду

Т. 1. Любавацца (якой?) гонк[ай] сасной, лес сінеў за (якой?) дальн[ай] вёскай, абмяркоўвалі
 В. (якую?) нов[ую] аповесць, пераплылі (якую?) шырок[ую], хутк[ую], глыбок[ую] раку, задаволены (якой?)
 Т. цікав[ай], пазнавальн[ай] экскурсіяй.
 Т.

2. Я іду палявой сцяжынкай і з цяжкасцю адхіляю каласістую пшаніцу. Лёгкі ветрык наганяе залацістую хвалю. Каласы шумяць, напяваюць ціхую мелодыю. Толькі жаваранак парушае цішыню поля вясёлай, звонкай, як срэбра, песенькай.

3. Пераплыць глыбок[ую] рэчку, схіліліся над глыбок[ай] рэчкай; прыехалі ў суседн[ую] вёску, праляцеў над суседн[яй] вёскай; хадзіць на рыбн[ую] лоўлю, займацца рыбн[ай] лоўляй; накіравацца ў зялён[ую] дуброву, любаватца зялён[ай] дубровай.

4. Салдаты праводзілі вучэнні на ўскрайку лесу. Была моцная спёка. Чыстай вады паблізу не было. Адзін баец дастаў з чахла салдацкую рыдлёўку і пачаў расчышчаць невялічку крынічку, што выбівалася з-пад зямлі ля старой алешыны. Другі баец крынічку паглыбіў. Забурліла крынічка, напоўнілася да берагоў сцюдзёнай вадой.

Назаўтра салдаты прынеслі да крыніцы новыя бяровыя і зрабілі маленькі зруб. Хтосьці з іх сплёў коўшык з маладой бяровы, павесіў на ніжнім суку алешыны.

Салдаты праз тыдзень паехалі. А крынічка засталася. Добрую памяць пакінулі салдаты аб сабе.

Скланенне прыметнікаў множнага ліку

- Н. *якія?* сапраўдныя сябры
Р. *якіх?* сапраўдных сяброў
Д. *якім?* сапраўдным сябрам
В. *якіх?* сапраўдных сяброў
Т. *якімі?* сапраўднымі сябрамі
М. *аб якіх?* аб сапраўдных сябрах

2. Хутка наступяць вясеннія дзянькі. Прыляцяць пералётныя птушкі. Гракі адрамантуюць старыя гнёзды. Грачыха адкладзе некалькі стракатых яечак. Праз пэўны час вылупяцца пушыстыя бездапаможныя птушаняты. Клапатлівыя бацькі працуюць цэлы дзень. Зялёныя вусені, калматыя жучкі – усё ідзе на корм дзеткам.

- Д.: сінім азёрам, прыгожым кветкам, бяскрайнім палям, спякотным дзянькам.
В.: сінія азёры, прыгожыя кветкі, бяскрайнія палі, спякотныя дзянькі.
Т.: сінімі азёрамі, прыгожымі кветкамі, бяскрайнімі палямі, спякотнымі дзянькамі.
М.: (па) сініх азёрах, прыгожых кветках, бяскрайніх палях, спякотных дзяньках.

4. 1. Пчолы ляцяць да лугавых кветак. 2. Над лугавымі кветкамі ўюцца залатыя пчолкі. 3. З лугавых кветак можна сабраць прыгожы букет. 4. На лугавых кветках блішчаць кропелькі расы.

5. Ёсць такая птушачка – заранка. Яе яшчэ малінаўкай называюць. Сама невялічкая, з цагляна-чырвонай грудкай, тонкімі высокімі ножкамі, бураватым хвосцікам. Прачынаецца раней за ўсіх птушак у лесе і пазней спаць кладзецца. Свае вясёлыя крыштальныя песенькі спявае не ўдзень, а ранішнімі і вячэрнімі заранкамі – у прыцемкі.

Займеннік

1. 1. Зубр – самы магутны звер беларускіх лясоў. **Ён** жыве ў **Белавежскай** пушчы. 2. З **Нарачы** выцякае **рака Нарачанка**. **Яна** ціхая і паўнаводная. 3. Возера **Свіцязь** вельмі прыгожае. **Яно** знаходзіцца недалёка ад **горада Навагрудка**. 4. На **Беларусі** растуць густыя лясы. **Яны** ачышчаюць паветра і даюць прытулак розным жывёлам.

1-я ас., адз. л. 3-я ас., адз. л.

2. **Я** бягу, і **ён** бяжыць.

1-я ас., адз. л. 3-я ас., адз. л.

Я стаю, і **ён** стаіць.

1-я ас., адз. л. 3-я ас., адз. л.

Я іду, і **ён** ідзе,

аж пакуль не згасне дзень. **Цень**.

Мы, ты, вы, яна, яно, яны.

3. – Выходзіць, што **мы** жывём у палоне рэчаў, – разважліва сказала Клава. – Выходзіць, што не **мы** імі кіруем, а **яны** намі. Якая-небудзь патэльня што захоча, тое і робіць, а **ты** толькі глядзі на яе ці кліч на дапамогу людзей.

– Яно сапраўды выходзіць, што **мы** нібы залежым ад розных хатніх рэчаў, – дадаў Паўлік. – **Яны** нас падводзяць на кожным кроку, а **мы** толькі церпім ды чакаем ад кагосьці дапамогі.

3-я ас., мн. л.

4. Дзеці збіраліся пакатацца на лыжах. **Яны** прыйшлі ў лес. У гэты дзень ярка свяціла сонца, але прыгравала **яно** слаба. Дрэвы былі незвычайныя. **Яны** нібы апранулі прыгожае срэбнае

3-я ас., адз. л.

адзенне. Нечакана дзеці заўважылі вавёрку. **Яна** скакала з галінкі на галінку. На сасне ўбачылі

3-я ас., адз. л.

дзятла. Сваёй моцнай дзюбай **ён** лячыў дрэва.

5. быў у сябра – быў у **яго** (3-я ас., адз. л., Р.)

стаіць на стале – стаіць на **ім** (3-я ас., адз. л., М.)

узяў у бібліятэцы – узяў у **ёй** (3-я ас., адз. л., М.)

жыў у горадзе – жыў у **ім** (3-я ас., адз. л., М.)

расказаў пра падзеі – расказаў пра **іх** (3-я ас., мн. л., В.)

Праваніс прыназоўнікаў з займеннікамі

1. сябраваў з **ім** (3-я ас., адз. л., Т.)

глядзеў **на** яе (3-я ас., адз. л., В.)

не адыходзіў **ад** яго (3-я ас., адз. л., Р.)

расказаў **пра** вас (2-я ас., мн. л., В.)

кружыўся **над** імі (3-я ас., мн. л., Т.)

узнік **перад** намі (1-я ас., мн. л., Т.)

клапаціўся **аб** табе (2-я ас., адз. л., М.)

2.

спытаць у мяне

яе

яго

іх

абысціся без

яго

яе

цябе

іх

	яго		нас
падысці да	цябе	напісаць пра	вас
	нас		іх
	яе		мяне

3. Сябраваў **з** табой, сумаваў **без** яе, узнік **перад** намі, глядзеў **на** іх, не адыходзіў **ад** яго, знаходзіўся **з** вамі, кружыўся **над** намі.

4. Спытаць у **мяне** (1-я ас., адз. л., Р.), **нас** (1-я ас., мн. л., Р.); хваляваўся за **цябе** (2-я ас., адз. л., В.), **вас** (2-я ас., мн. л., В.); стараўся для **яго** (3-я ас., адз. л., Р.), **цябе** (2-я ас., адз. л., Р.); раскажаў пра **яе** (3-я ас., адз. л., В.), **яго** (3-я ас., адз. л., В.); напісаць пра **нас** (1-я ас., мн. л., В.), **вас** (2-я ас., мн. л., В.), **іх** (3-я ас., мн. л., В.).

Дзеяслоў

1. Сказаць – (ён) сказаў, (яна) сказала, (яно) сказала.
2. Пусціць – (ён) пусціў, (яна) пусціла, (яно) пусціла.
3. Сагрэць – (ён) сагрэў, (яна) сагрэла, (яно) сагрэла.
4. Загрымець – (ён) загрымеў, (яна) загрымела, (яно) загрымела.
5. Веяць – (ён) веяў, (яна) веяла, (яно) веяла.

2. Насустрач адна адной дзве хмаркі плылі. Але не злучыліся яны, не стварылі адной моцнай сілы, а сышліся на сварку, на бой.

Загрымеў працяглы зычны гром. Пасыпаліся змейкі маланкі. Счапіліся паміж сабою дзве сілы. Доўга стараліся яны змагчы адна другую...

Доўга бліскацелі маланкі.

Доўга адгалоскі грому трывожылі нязмерны нябесны абшар...

Выказнікі выражаны дзеясловамі прошлага часу.

цяп. ч. цяп. ч. цяп. ч. цяп. ч. пр. ч.

3. 1. У бубны дахаў вецер бе, грыміць па ім, звініць, пяе... 2. Ішла восень па лясных

сцежках, пільным позіркам усё аглядала, дрэўцы да зімы рыхтавала.

Незначальная форма дзеясловаў

1. Берагчы, сцерагчы, бачыць, палоць, выключыць, везці, стрыгчы, пячы, кіпець, слухаць, запасаць, трэсці, гуляць.

1. Глытаць, глыток, наглытаўся.
2. Звонкі, звон, звінець, зазвініць.
3. Джала, джаліць, уджаліла.
4. Блішчасты, блішчаць, заблішчыць, бляск.
5. Грымець, адгрымела, гром, загрыміць.

3. загарнуць – разгарнуць
апрунцца – распрунцца
смяяцца – плакаць
гаварыць – маўчаць
даць – забраць

4. што рабіць?	што зрабіць?
фарбаваць	зафарбаваць
чытаць	прачытаць
глядзець	разглядзець
везці	адвезці
будаваць	пабудаваць
варыць	зварыць

цяп. ч. цяп. ч.

5. Сонца грэе, прыпякае,
пр. ч.
лёд на рэчцы затрашчаў.

цяп. ч.

Цёплы вецер павявае,
пр. ч.
хмар дажджлівых нам прыгнаў.

Грэць, прыпякаць, затрашчаць, павяваць, прыгнаць.

6. Асвятленне вуліцы – асвятліць вуліцу, праверка сшыткаў – праверыць сшыткі, пасадка дрэў – пасадзіць дрэвы, збор ураджаю – збіраць ураджай, мыццё вокнаў – мыць вокны, чытанне кнігі – чытаць кнігу, імкненне да перамогі – імкнуцца да перамогі.

7. станавіцца чырвоным – **чырванець**

быць хітрым – **хітрыць**

пакрываць асфальтам – **асфальтаваць**

рабіць копію – **капіраваць**

быць гультаям – **гультаяваць**

8. глядзець – **бачыць**

казаць – **гаварыць**

купляць – **набываць**

смяяцца – **рагатаць**

жадаць – **хацець**

9. Несці – перанесці, выкінуць – кінуць, ісці – прыйсці, рваць – сарваць, берагчы – зберагчы, палохаць – напалохаць.

10. Вярба – вельмі непатрабавальнае дрэва. Можна зрубіць або зрэзаць яе тонкі ствол і ўваткнуць у зямлю. Вярба пусціць карэнне, пачне расці і разгаліноўвацца.

Тыпы спражэння дзеясловаў

1. чытаеш (2-я ас.)

сядзяць (3-я ас.)

пішам (1-я ас.)

думае (3-я ас.)

2. працуюць (3-я ас., мн. л.)

бегае (3-я ас., адз. л.)

седзіце (2-я ас., мн. л.)

бегаеш (2-я ас.)

намалююць (3-я ас.)

прыбягуць (3-я ас.)

гавару (**1-я ас.**)

глядзіш (2-я ас., адз. л.)

марым (1-я ас., мн. л.)

расказваю (1-я ас., адз. л.)

3. Кожны шануе свайго першага настаўніка. Гэта ён **сустрэкае** нас на парозе школы. Гэта ён **вучыць** нас чытаць, пісаць, лічыць. Гэта ён **адкрывае** нам шлях у цікавую краіну ведаў. Ён **вучыць** нас думаць. Ён **вучыць** нас быць добрымі.

4. II спр.
 – Ты, сабачка, толькі **спіш**,
 II спр.
 за надворкам не глядзі**ш**.
 I спр.
 Называецца, варту**еш** –
 II спр. I спр.
 і не бачы**ш**, і не чу**еш**,
 што кудысьці курка знікла.
 – Да двара яна прывыкла.
 Ну куды ёй тут знікаць?
 I спр.
 Сядзь, і будз**ем** мы чакаць.

5. Вы завіталі на луг у сенакосную пару. У густыя валкі кладу**ць** травы. Чырвонымі, белымі
 шапачкамі прыветна ківа**ць** здаля канюшына. Яркай афарбоўкай ваб**ляюць** яна да сябе насякомых.
 Чмялі і пчолы з ахвотай пі**юць** салодкі нектар. Канюшына – цудоўны меданос.

6. працуеце (I спр.) ходзіць (II спр.)
 расказвае (I спр.) дыхаю (I спр.)
 бегаю (I спр.) маўчаць (II спр.)
 гляджу (II спр.) бачыць (II спр.)